

АЛЕСЬ БЫЧКОЎСКІ

Вясковыя легенды

Аповесць

Бычкоўскі Аляксандр нарадзіўся 29 мая 1975 года ў горадзе Беразіно Мінскай вобласці. Скончыў факультэт журналістыкі Белдзяржуніверсітэта. Працуе ў раённай газеце «Бярэзінская панарама». Аўтар кніг «Дабрадзее і гармідар квантавай літаратуры» (2018), «Дзеці Сільмарыліёна» (2022) і інш.

.....

Раз на год старая Сафія прыходзіла на бераг возера і стаяла нерухома з добрую гадзіну, глядзела на камень выцвілымі вачыма, абапіраючыся на кульбу, у якасці якой служыў доўгі сук невядомага дрэва. Справа заўсёды здаралася восенню, халодны вецер гнаў хвалі па цёмнай вадзе, церабіў пажоўклае лісце клёнаў, часам гнуў маладыя бярозкі, палохаў птушак, дзьмухаў бабулі ў пачарнелы, быццам выразаны з сасновай кары, твар. Забіраўся пад рыззё, працінаў наскрозь. Але Сафія нібыта не адчувала халаду. Кабета спыняла час вакол сябе і ўнутры — адным толькі напружаннем волі ў сугуччы дыхання і ўспамінаў — і бясконца ўзіралася ў камень.

Камень жа той быў амаль у чалавечы рост і стаяў тырчма. І ніхто з навакольных не цяміў, навошта бабуця тое робіць, як і не ведаў, колькі ёй ужо гадоў. Адны казалі, што маўклівай кабеце каля сямідзесяці, іншыя сцвярджалі — даўно за дзевяноста.

Толькі стары Пархом аднойчы, пыхнуўшы люлькай, ляпнуў вяскоўцам, што «Сафіяны нашай за сто пяцьдзесят даўно». Карацей, агульнай перакананасці наконт узросту старой не мелася. Аднак сацыяльныя службы пра яе нібыта забыліся ці не ведалі. І дзеці, калі былі, не прыязджалі. Дый ніхто ўспомніць не мог, ці жыла старая Сафія калі-небудзь не адна. Вяскоўцы ж, кожны ад нараджэння ўласнага, помнілі яе бабуляй, у нязменных строях зімой і летам, з нязменнай кульбай. Дзеці раслі, сталелі, хтосьці нават паспеў пастарэць, а Сафія заставалася той самай. Проста містычны выпадак.

Не дзіва, што бабуцю ўсе ўважалі за ведзьму. Праўда, ніхто ні разу не мог пахваліцца, што бачыў, каб старая варажыла, накладала замовы, апоўначы паліла вогнішча на перакрываванні дарог. Але ж людзі так казалі, і з тае прычыны Сафія лічылася вясковай слаўтасцю. І яшчэ адзін дзіўны факт меўся за ёй: выпісвала

газеты. Проста ўявіць усім складана: бабуля даўняга веку, якая, імаверна, падпарадкоўваючыся пэўнаму таямнічаму рытуалу, штогод наведваецца да камня, і раптам газеты — раёнку і цэнтральную. А яшчэ «Вожык», як сцвярджала паштарка Марыя, якая прыносіла бабулі пенсію. Дзіва, дый годзе. Працавала, і двор у яе заўсёды меў дагледжаны выгляд. І маўклівая ў дадатак. З ёю павітаюцца — адкажа, не павітаюцца — пройдзе міма, толькі зіркне.

Камень жа застыў на беразе возера з запаветных часоў. Стаяў ён вякі, пахіліўшыся крыху, у зямлю ўрослы, быццам высечаны волатам-каменячосам. Цудам ацалеў, не звелі, не скарысталі для патрэб у эпоху Вялікай Будойлі, не знік у час меліярацыі, не паваліўся пад уплывам прыродных сіл і пад зямлю не сышоў. Парос толькі цвіллю дзе-нідзе ў зацenenых месцах. І чымсьці невядомым вабіў старую Сафію. Яны двое нібыта былі артэфактамі з адной эпохі. Што Сафія вымольвала ў камня, што вымагала ад яго, чаму штогод прыходзіла напачатку кастрычніка ў любое надвор'е. Людзі дарэмна пыталіся адзін у другога, бо адказу не мелі.

Паштарка Марыя была для бабкі Сафіі кшталту «даверанай асобы».

— Смерць узлавалася на мяне, Манечка, — вяшчала старая, калі паштарка прыносіла пенсію. — Ведаю, натачыла вострую касу, а секануць не хоча, дражніцца, толькі чутно дыханне ейнае на патыліцы, ажно валоссе варушыцца, але не бярэ. Даўно ўжо так. Папераду я баялася, а потым звыкла. Падумаеш, смерць, ды не хоча забраць. Я такога на вяку пабачыла, ці мне войстрай касы баяцца?

Наслухаўшыся бабчынай споведзі, паштарка Марыя пераказвала на пошце прыбіральшчыцы, а тая пачулае выдавала як на духу ў сельсавеце, дзе таксама мыла падлогу на палову стаўкі. З сельсавета чуткі, парослыя даўменнямі і высновамі, нібыта стары пень апенькамі, разрасталіся па ўсёй вёсцы-аграгарадку, і народ паспаліты разважаў, ці не пад'ела баба лішку беляны. А што вы думаеце, ведзьма ж. Дзед Пархом, вартаўнік мехдвара, толькі пых-

каў піпкай, набітай самасадам, і перабіваў пры выпадку вясковыя высновы: «Не слухайце лухты, чорнага чалавека чакае Сафія Лукінічна».

Хто ўпершыню чуў згадкі пра чорнага чалавека, абавязкова ўдакладняў у дзед наконт пазначанай асобы. Пархом адказваў заўсёды так: «А як чорны чалавек з'явіцца, тады Сафія Лукінічна і перастане хадзіць да камня на возеры. Павінен ён, чорны чалавек значыцца, даўжок аддаць». Ніякай таямніцы гэтыя словы не раскрывалі, а дзед Пархом яшчэ болей падліваў у полымя, удакладняючы следам — яму так у дзяцінстве расказвала маці, а ёй — яе маці. Маўляў, бабуля Сафія ўжо тады жыла на свеце і яе ўзрост выклікаў у навакольных шмат пытанняў. І Пархом хітра прыплюшчваў адно вока. Слухач разумеў, што зрабіўся ахвярай розыгрышу, і спяшаўся далей па справах, а Пархом ішоў або карміць парсюкоў, або вартаваць мехдвор.

Неяк улетку з лесу прыляцеў удод і ўскочыў у хату мясцовай славутасці. Паштарка Марыя якраз прынесла пенсію. Удод сеў на стол пад пачарнелымі ад часу абразамі і, схіліўшы голаў, назіраў за прысутнымі, быццам збіраўся нешта сказаць. Бабка Сафія знерухомела таксама, утаропілася ў птушку. Замерла так, як рабіла гэта перад камнем. І паштарка Марыя потым клялася, што размаўлялі яны: удод і ведзьма. Аб чым — не ведае, бо слоў не чутна было. Сафія бяззубага рота не раскрыла, а ўдод дзюбай не павёў. Але нейкім чынам яны размаўлялі, абменьваліся думкамі.

«Гэтай восенню», — паветра вырвалася з грудзей Сафіі, і яна быццам панікла. Нібыта шэлест лісця вераснёўскага было тое. Удод пырхнуў у акно на вуліцу і імгненна знік. Паштарка Марыя ледзь не ўлякнулася.

— Што гэтай восенню?

— Табе падалося, зданне, ідзі ўжо, я спаць буду, — абарвала бабка Сафія.

І ўсе.

Вёска напружылася. «Што гэтай восенню? — пыталіся ўсе, быццам разлічвалі пачуць адказ. — Няўжо старая скон чуе?» Дзед Пархом маўчаў.

ІВАН МЕЛАЎ

Рэшткі мінулага

Абразкі

Мелаў Іван нарадзіўся 7 мая 2000 года ў Мінску. Скончыў гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта па спецыяльнасці «гісторыка-архівазнаўства». Творчы дэбют адбыўся ў дзіцячым часопісе «Вясёлка». Літаратурныя творы друкаваліся ў часопісе «Малодосць», альманаху «Першацвет», а таксама ў кнізе прозы маладых пісьменнікаў «Цень зоркі».

Дамок

Многія ў мой час у дзяцінстве хацелі мець домік на дрэве для розных гульняў, як у амерыканскіх мультыках і фільмах. Я не быў выключэннем з правілаў. Калі праязджаў на ровары па лесе, мне часцяком трапляліся на вочы дрэвы з тоўстымі шырокімі галінамі, якія б ідэальна падышлі для будаўніцтва. Праблема была ў тым, што ніхто з дарослых не дапамог бы мне ў гэтай справе. Трэба было б пілаваць дошкі, збіраць каркас, цягнуць лесвіцу і рабіць шмат іншых спраў, на якія яны не хацелі марнаваць свой час. Тым больш за зіму гэты будынак мог проста-такі зламацца пад кучай снегу і пад уплывам іншай непагадзі.

А на ўчастку адпаведных дрэў не было. Толькі на адным ва ўсім кааператыве я бачыў нешта падобнае — на спілаванай

яблыні. Квадратная скрынка памерам з будку для вялікага сабакі. Для дзяцей у самы раз. Але ў мяне і маіх таварышаў такога не было. Таму мы трацілі час на прагулкі па лясках і купанне ў мясцовым азярцы. Увогуле, прыгод хапала.

Неяк адным самым звычайным летнім днём, калі мне і двум лепшым сябрам было па адзіннаццаць, мы кацілі на роварах па вуліцы і думалі, чым жа заняцца. За размовамі, замест патрэбнага павароту да чыгуначнай станцыі, рушылі ў малазнаёмы завулак. Дамы тут не вылучаліся дагледжанасцю і ўтульнасцю. Аблезлая фарба на сценах, счарнелы, зарослы мохам шыфер.

Усё здавалася закінутым і пакінутым, толькі дзе-нідзе чуліся гукі радыё і газонакасілі. Нарэшце, мы ўперліся ў тупік. Тут былі пастаянна зачыненыя велізарныя жалезныя вароты, якія выходзілі на дарогу, таму што да гэтага часу не ўзгадаю, каб праз іх хто-небудзь ездзіў.

— Цікава, там ніхто не жыве? — спытаў я.

— Так, сто адсоткаў, — адказаў мой сябар, — я ведаю, такія дамы заўсёды закінутыя. Нічыя.

— Проста-такі нічыя?

— Так! І мы можам там зрабіць сваю базу!

— Думаеш, гэта не небяспечна? Не хачу, каб потым нас лаялі.

— Не хвалюся, дом жа нічый. А нам спатрэбіцца. Нас трое, прыдумаем што-небудзь. Зараз бы толькі залезці і паглядзець, што там ёсць цікавага.

— Ну, раз дом нічый, давай. Гэта, вядома, не домік на дрэве, але таксама прышпільна.

Пакінуўшы ровары на зямлі, мы пералезлі праз плот і агледзеліся. Дом быў зачынены на замок, вокны пыльныя, унутры навалена шмат рознай усячыны, і мы вырашылі не спрабаваць туды прабрацца, а размясціцца дзе-небудзь звонку.

— Давайце каля веснічак тых, — прапанаваў мой сябар, — сюды ніхто не ездзіць, нас не ўбачаць, збудуем там стол, крэслы.

— З чаго ты сабраўся гэта рабіць?

— Вось колькі дошак і бярвення, некаторыя ўжо гатовыя крэслы. Давайце выцягнем іх.

Не спяшаючыся, з энтузіязмам мы ўзяліся за працу. Разам сталі выкідаць за плот наш будматэрыял. Хутка там ужо стаялі пянькі ў выглядзе трох табурэтак і імправізаваны стол са старых дошак.

— Выдатна! Далей, праўда, нам не справіцца без малатка і цвікоў, — падвёў вынік мой сябар, прысеўшы на табурэтку і аглядаючы столік, — якраз абед ужо, мне трэба будзе дзядулю дапамагчы, а вечарам вернемся і скончым. Як?

— Добра.

Забраўшыся на свае ровары, мы раз'ехаліся па дамах. Настрой у мяне быў выдатны, я смачна паабедаў макаронамі з кетчупам і катлетами, паглядзеў серыял. Схадзіў у сарай, папрасіў у бабулі малаток і нават адважыўся ўзяць пілу. Падрыхтаваў усё і прышпіліў інструменты да багажніка майго сіняга «Stels». Трохі павалаяўся

на арэлях і патэлефанаваў свайму сябру. Ён сказаў, што ўжо пара рухацца на будпляцоўку.

Хутка круцячы педалі, я панёсся па вуліцах, робячы рэзкія павароты, пакідаў на зямлі сляды ад тонкіх шын. Заехаў у завулак і ўбачыў, як насустрач мне нясуцца таварышы.

— Што такое?

— Жах, — яны спыніліся перад мной, — там людзі прыехалі і міліцыя з імі, добра, што здалёку ўбачылі. Напэўна, дом усё ж чыйсьці і хтосьці міліцыю выклікаў на нас.

— Як жа наша база?!

— Усё цяпер, нашай мэбляй будуць карыстацца іншыя, дарма стараліся, атрымліваецца.

— І што цяпер рабіць?

— Паехалі купацца, яшчэ не вельмі позна, нас адпусцяць.

Радаўніца

Сёлета Радаўніца выпала на трэцяга траўня. Гэта, як заўсёды, аўторак, так што краіну чакалі адразу чатыры выхадныя. Мы ж з братам паабяцалі дзядулю разам з'ездзіць на яго малую радзіму. Уся паездка была агаворана яшчэ даўно. Шлях наш складаў больш за трыста кіламетраў, напраткі на Гомельскую вобласць у маленькі гарадок. Па прыкладзе класікаў я яго зашыфрую ў адной літары, хай гэта будзе К.

Брат сядзеў за рулём, дзядуля ўладкаваўся побач на суседнім крэсле, каб паказаць дарогу. Я ж размясціўся ззаду, бо праваў у мяне не было, ды і правільны маршрут я таксама не ведаў. У машыне мы размаўлялі аб розных сусветных праблемах, дзядуля распавядаў пра сваё жыццё, у перапынках ад дыялогаў я чытаў кніжку і слухаў музыку. Па дарозе, выступаючы з тоўшчы лясоў, нам трапляліся невялікія населеныя пункты, розныя пасёлкі гарадскога тыпу і вёсачкі. Звычайна такія месцы мелі пацешныя назвы, як Вялікія Бортнікі ці Дварэц. У асноўным там былі

ТАЦЦЯНА КАЛЕНІК

На перакрываванні...

Верлібры

Каленік Таццяна нарадзілася 11 студзеня 1965 года ў горадзе Беразіно Мінскай вобласці. Ілюстратар кніг, дызайнер літаратурна-мастацкіх буклетаў. Аўтарскія вырабы прадстаўляліся ў мастацкіх галерэях «Славутыя майстры Беларусі», «Падземка», канцэртнай зале «Мінск». Аўтар кнігі «Бабуліны шпулькі», укладальнік альманаха «Сябрына». Лаўрэат VII Міжнароднага літаратурна-музычнага фестывалю «Інтэлігентны сезон» у намінацыях «Малая проза» і «Ілюстрацыя кніг» (2021). Дыпламант літаратурнага конкурсу «Бацькаўшчына светлая мая» ў намінацыі «Малая проза» (2019). Жыве ў Мінску. Працуе бібліятэкарам у бібліятэцы № 3 імя У. Маякоўскага.

Па-за цішынёю

Зачынілася ад усіх:
калі-нікалі нахлыне —
хочацца насыціцца адасобленасцю.
Чыста прыбрала ў хаце,
каб нават пыл не перашкаджаў,
павыганяла мух ды павукоў,
адклала ўбок кнігі
з чужымі думкамі і,
хутаючыся ва ўтульнае цяпло
каміна,
заплюшчыла вочы.

Ціха...
Здаецца,
сама цішыня дагаджае.
Аўтамабілі — і тыя
перасталі зымець¹ за вокнамі.
Сунялася і крэсла-качалка —
не вохкае...

¹ Зымець — аўтарскае.

не скардзіцца падлозе
на цяжкі лёс...

«Ох, у рэшце рэшт — адна!» —
не паспела з палёгкаю
выдыхнуць я,
як у цішыні
пачуліся чыесьці крокі.

Прыслухалася.
Хіба падалося?
Не.

«Топ, топ, топ, топ...» —
настырна чаканяць рытм яны..
Як жа я раней не заўважала яго?!
Ён не спяшаецца,
не спазняецца,
не сціхае.
Ён плаўна і мерна ахінае,
абгінае бясплотным целам
існасць маю..
Спадае бязважкімі фальбонамі ніц
і зноўку ўзнімаецца ўгору...

СЯРГЕЙ БЕЛАЯР

Трыбунальская Інстыгаторыя¹

Цыкл фантастычных апавяданняў

Белаяр Сяргей нарадзіўся 19 красавіка 1978 года ў Брэсце. Скончыў гістарычны факультэт Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. С. Пушкіна. Друкаваўся ў беларускай і замежнай літаратурна-мастацкай перыёдыцы. Аўтар зборніка фантастычных апавяданняў «Шит Персея» (2018) і зборніка навукова-фантастычных апавяданняў «Раследаванні інспектара Сарвы» (2018). Дыпламант Брэсцкага абласнога літаратурнага конкурсу «Мы роднены для вдохновения» (2011), конкурсу апавяданняў газеты «Звязда» (2018), рэспубліканскага конкурсу фантастычнага апавядання, арганізаванага секцыяй прыгодніцкай і дэтэктыўнай літаратуры ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі» (2021) і інш. Пераможца конкурсу фантастычных апавяданняў выдавецтва «Новая реальность» (Масква, 2014). Лаўрэат літаратурнай прэміі Брэсцкага абласнога выканаўчага камітэта імя Уладзіміра Калесніка (2019).

Слёзы Перуна

Бог не можа існаваць без чалавека.
Папа Рымскі Францыск (н. 1936 г.)

Вы vainly... дарэмна губляеце час, sir, — сказаў англічанін, раскурваючы трубку з брыару, — містар Цінгул нам нічога не скажа.

Натоўп за вокнамі прыбываў — стрэлы прымусілі людзей кінуць работу. Цыкра не дазваляў цікаўным падыходзіць занадта блізка да хаты.

— Дазвольце пацікавіцца чаму, спадар Робертсан? — Падлетак глядзеў на пачэтавых з нянавісцю. Цёмна-карыя, амаль чорныя вочы, у спалучэнні з бледнай, як мел, скурай і рагамі крыві, надавалі Цінгулу падабенства з вампірам.

— Усё проста, містар Рынг. Юнацкі maximalism, — англічанін з цікаўнасцю разглядаў унутранае ўбранне. Дайнова і Фіглоўская адправіліся за бацькамі Карыбута. У падлетка проста не магло быць столькі грошай.

— Чыстасардэчным прызнаннем вы моцна палегчыце сваю долю, васпан.

— Drop it, sir. Містар Цінгул размаўляць не стане... У цэлым, crime scene... карціна злачынства мне зразумелая. Містар Цінгул вырашыў згуляць на ignorance... неадукаванасці міс Верташ і яе attachment... любові?... No... er... прыхільнасці да мужа. У дні, якія orthodox... праваслаўныя ліцвіны лічаць днямі change... перамены... змены статусу душы, ён make up... накладаў grime пад містара Верташ і ў такім выглядзе паказваўся перад міс Верташ. У nightfall... паўзмроку рызыка таго, што міс Верташ выкрые trick... такую інтрыгу, была мінімальная. Да таго ж з таго месца, дзе

¹ Працяг. Пачатак у №№ 5, 10 за 2022 год.

ўсе тры разы быў заўважаны фальшывы містар Верташ, містара Цінгул не маглі бачыць іншыя.

Падлетак толькі рыпеў зубамі. Надзяваць на яго «Adjustable Darby» не сталі, але не спускалі вачэй. Акрамя вінтоўкі Карле ў пакоі знайшлі яшчэ рэвальвер Шарля-Франсуа Галана і капсульны рэвальвер Джона Вэбстэра Кахрэйна.

— З’яўленне фальшывага містара Верташ павінна было compel... прымусіць удаву выплаціць ваўлов.

— Наўлон?.. Гэта значыць, «плата Харону» служыла ў якасці адкупных ад нябожчыка?

— Exactly... дакладна так, sir. Міс Верташ, якую мы entrusted... прыпаручылі клопатам тутэйшага Aescularius, sire... даспела да такога стану, што гатова была аддаць любыя грошы за тое, каб make amends... загладзіць віну перад corpse... трупам. Superstitions die hard... забабоны вельмі жывучыя.

— Не думаю, што спадарыня Верташ валодае значным капіталам,— дазволіў сабе скепіс таварыш.

— Містар Цінгул, відавочна, ведае больш за нас, sir. І нават больш, чым сама міс Верташ.

— Аднак гаварыць ён не жадае,— нагадаў таварыш. Падстаў для хвалявання не было — справа пераходзіла пад юрысдыкцыю Гаспадаравай Варты.

— Buried treasure.

— Прабачце, спадар Робертсан?

— Каштоўнасці, якія закапалі ў зямлю,— праз паўзу адказаў англічанін.

— Скарб?

— Yeah, скарб.

Падлетак тузануўся і з забабонным страхам паглядзеў на Робертсана. А для таго рэакцыя Цінгула не засталася не заўважанай. Англічанін нават не спрабаваў схаваць усмешку.

— Мяркую, містар Цінгул стаў eyewitness... сведкам таго, як містар Верташ знайшоў скарб, але не ведаў, куды ён перахаваў buried treasure.

— І вырашыў, што пра гэта ведае ўдава? — Рушыў услед ківок Робертсана.— А

падумаць пра тое, што нябожчык мог элементарна нічога не сказаць жонцы?

— Вы definitely progressing... відавочна, прагрэсіруеце, sir.

— Дзякую.

— Запомніце, містар Цінгул,— married people... сямейныя людзі не заўсёды entrust... давяраюць адзін аднаму ўсе таямніцы. Some skeletons still in the cupboard.

У хату літаральна ўварваліся мужчына і жанчына. Абодва — у гадах, у рабочай вопратцы, задыханыя ад хуткага бегу.

Жанчына адразу кінулася да падлетка. Прыціснуўшы да грудзей, не стрымала слёз.

— Дзякуй богу, жывы!

— Іван Цінгул? — удакладніў таварыш. Мужчына, змрочны, як хмара, сцвярдзальна кіўнуў галавой.— Імем Трыбунальскай Інстыгаторыі я абвінавачваю вашага сына Карыбута ў замаху на забойства спадарыні Верташ і махлярстве з мэтай атрымання грашовых сродкаў.

— Ён не мог гэтага зрабіць! — закрычала Цінгул.— Карыбут — акцёр, а не разбойнік!

— На жаль, шаноўная васпані, адно другому не замінае,— сумна канстатаваў Рынг.— Ваш сын свядома рабіў замах на жыццё іншага чалавека і паставіў перад сабой мэту завалодаць яго маёмасцю.

— Гэта няпраўда!

— Мне вельмі шкада, шаноўная васпані.— Таварыш злавіў сябе на тым, што яму сапраўды шкада падлетка. Загубіць сваё жыццё ў той самы момант, калі яно толькі пачынаецца.

— Карыбут, чаго ты маўчыш? — Жанчына страсянула падлетка за плечы, з-за чаго той адразу нагадаў Рынгу марыянэтку.— Скажы ім, што ні ў чым не вінаваты!

Аднак падлетак упарта маўчаў. Мог і прымерыць на сябе ампула Аміфаона альбо Відара. Акцёрскі талент у яго, відавочна, меўся.

— Карыбут, я прашу цябе, скажы, што гэтыя людзі паклёпнічаюць! — узмалілася жанчына, але падлетак толькі адварнуўся. Нават боль не мог прымусіць яго адкрыць рот.— Карыбут!

МАРЫЯ ШКЛЯР

Свой шлях пачынаю наноў...

Вершы

Шкляр Марыя нарадзілася 7 кастрычніка 2003 года ў аграгарадку Бігосава Верхнядзвінскага раёна Віцебскай вобласці. Друкавалася ў часопісах «Бярозка», «Маладосць», альманаху «Альтанка». Працуе культурганізатарам. Жыве ў Бігосава.

раздарожжа сівое наўсцяж
рукі цягне, крычыць: вяртайся!
я вярнуся нават праз страх
ты, Дарозе, не пераймайся!
не паеду я да яго,
не згублюся ў гэтым тумане
сваё лекую я нутро,
а калісь і сумую па маме
я Дарожцы вязу паклон
і паклон вязу сівым нівам,
што калісьці не ў палон,
а ў свабоду мяне ўзрасцілі
я па літарках і радках
нацаджу з сябе кроплю любові
ува мне яшчэ ёсць страх
і дагэтуль хапае болю

і тут паміраць
мне гарэць тут
і тут згасаць
мне тут падаць
і узлятаць
і маніць
і праўду казаць
гэта мой кут
старана
і краіна мая
адна
сівы попел
менскіх дарог
і лагойскіх прыгоркаў
цмок
палымяная ціш
Палаты
я люблю гэта
а ты?

мне змарнець тут
мне тут звар'яцець
гэта родны кут
мая клець
мне тут марыць

мой свет спакойна жыве без цябе,
вада цячэ,
дамы не бурацца,
але я шукаю прычыну ў сабе,

каб мне
сустрэцца з табой
на вуліцы
мой горад стаіць без тваіх абдоймаў
і без «прывіт» тваіх жыве ён
але як толькі я еду на поўнач,
ты паўстаеш успамінам сівым
я веру, што скончыцца сон вясновы,
што я паўстану з абломкаў фота,
і я зраблю для сябе высновы,
і я забудуся на пакуты
пакуль пачуцці ёсць, я жывая,
я праз сябе іх моц прапускаю
і гэты ток мяне вынесе...
і я, як кажуць, вывезу...

а ведаеш, залечваць раны — да ўрача
з ментальным здароўем спраўляцца —
таксама да лекара
але ну чаму зноў,
цябе апрача,
я бачу пустэчу, нішто —
я не бачу некага?

з траўмамі працаваць —
гэта да тэрапіста
і абмяркоўваць былых са мной больш
не трэба
я пачынаю шлях свой наноў, начыста
я на зямлі ды гляджу ў неба

і я не цукар, каб жыццё падсалоджваць
я не карэктар, каб белым радок зноў быў
я сябе ад цябе буду агароджваць,
ад цябе да мяне — гарадоў натоўпы

я не падобна на лекі ад адзіноты,
хоць і сама цябе нашча прымала ад суму
раніца, поўдзень, абед, надвячорак. дадому
еду і з табой вадой запіваю пігулкі

полюсаў два —
ім ніколі ў адзін не сысціся
будзе таропка ляцець вясновы мой побыт
Маша, прашу, без пігулак жыць навучыся,
ён не ратунак ад унутранай адзіноты

Ясі

ты зданню над горадам з'явішся
і знікнеш трывожным ценем,
ты ўсё яшчэ мне ўспамінаешся
ў дзяцінстве няпамятнай цемры
але такой яркай, дрыготкай,
што шэпча наіўна пра шчасце
з табой не была адзінокай,
ты — лета чароўная частка!
і як ні дзівосна у траўні
сустрэцца раптоўна дома,
я буду тэліць з дзяцінства
а ты ці мяне помніш?..
і здані над горадам гаснуць,
бо зноўку з'яўляюцца людзі
павінна была не справіцца,
сустрэцца з табой каб, мусіць

я не ўмею жыць,
я не ўмею лётаць
ведаеш ты, як плыць?
я ж — як нагамі боўтаць
пройдзеш, як светлы цень,
смерці скарышся хутка,
будзе імкнуцца дзень
стаць зноўку самым мудрым
што ж ёсць тады любоў,
што ёсць тады каханне?
калі не да воблакаў
і не да Звеставання
разам есці і спаць?
разам хадзіць на працу?
разам адпачываць?
разам смяяцца і плакаць?
мора, аддай пяскі!
Божа, зратуй ад суму!
будуць ісці гудкі
я ператэлефаную

Фота з архіва М. Шкляр

УЛАДЗІМІР КАРАТКЕВІЧ

«Адпрацаваць і адваяваць сваё»¹

3 запісных кніжак

1970 г.

Турыстычная паездка на цеплаходзе «Победа» па Чорным моры:

Адэса — Севастопаль — Ялта — Сочы — Сухумі — Новарасійск — Ялта — Адэса

3 чэрвеня 70 г.

2 разы лічыў — і ўсё адно 192 прыступкі².

Не маглі ўжо дацягнуць да 200.

Хаця, магчыма, некаторыя пасля залілі асфальтам.

Будынак Рэшыльёўскага ліцэя па Дэры-басаўскай. Унутраны двор са старажытнымі акацыямі. Нейкая эфемерная схожасць з дварамі Святаянскіх муроў³. І дзіўна, што

¹ Працяг. Пачатак у № 10 за 2023 год.

² Размова пра Пацёмкінскую лесвіцу ў Адэсе, пабудаваную ў 1837 г. Лесвіца злучае марскі вакзал і парадны ўваход у горад. Складаецца з 192 прыступак (пісьменнік правільна падлічыў).

³ Святаянскія мур — комплекс будынкаў Віленскага ўніверсітэта (1579—1832), зачыненага паводле ўказа Мікалая I пасля паўстання 1830—1831 гг. З 1855 г. у будынках універсітэта месціліся, акрамя іншага, дзве мужчынскія гімназіі. У квартале Святаянскіх муроў была падпольная кватэра, дзе хаваўся і быў схоплены Ка-стусь Каліноўскі.

ў 1825 г. тут жыў Адам Міцкевіч. Пэўна, прыпамінаў. І двары, і Базыльянскую турму⁴. Містыка нейкая!

«Гамбрынус»⁵ (праверыць, ці той, вуліца Чырвонай Арміі).

Мадэрн.

Скрыпач, таксама першакласны.

Як шкада, што не Сашка. Але часы праходзяць. І як шкада, што няма Белачкі⁶.

Збіраючы рэчы: «На материк. Ушёл последний караван...»⁷

19.10. Адвал ад Адэсы.

Мая каюта.

Напярэдадні — паход у Аркадыю⁸ (так яе і не ўбачыў).

Іржавыя кітабоі. Шквал. Гарпунныя гарматы.

Гладкая, як бывае ў вірах, вада. З буксіра (сілач!!! і камеры па баках) ляснуўся ў ваду канец.

На фоне навальнічнага неба і чорна-сіняй вады, як казачны горад, — белы карабель «Слава» ў выпадковым прамяні сонца, і да яго паляцелі бялюткія на чорным чайкі.

Басавітыя гудкі.

Ля маяка гайдаецца прычаленая шлюпка.

⁴ Адам Міцкевіч у кастрычніку 1823 г. быў арыштаваны ў Вільні па «Справе філаматаў» і адпраўлены ў турму, якая размяшчалася ў будынку былога базыльянскага кляштара Святой Тройцы. У красавіку 1824 г. быў выпушчаны з турмы на парукі і ў кастрычніку высланы ў Санкт-Пецярбург. З лютага па сакавік 1825 г. жыў у Адэсе з выездам у Крым.

⁵ «Гамбрынус» — знакаміты і легендарны піўны рэстаран у Адэсе, які адчыніўся ў 1897 г.

⁶ Сашка — музыка з апавядання рускага пісьменніка А. І. Купрына (1870—1938) «Гамбрынус» (1906). Белачка — сабачка Сашкі.

⁷ Збіраючы рэчы, пісьменнік пачуў песню барда, аднаго з заснавальнікаў жанру аўтарскай песні А. М. Гарадніцкага (нар. 1933) «На мацярык» (1960).

⁸ Аркадыя — курортны раён у Адэсе з аднайменным пляжам (Прыморскі раён горада).

Шыза-дымны захад над Адэсай. Хмары і дымы ў іх. І слупы сонца. Дацкі фарфор¹ (звязаць з выстаўкай).

Вячэрні бар. Сімпатычная барменша:

— Ясна, што раз заказваеце «Чорныя вочы»², то будзеце няшчасныя.

Мяккае патраханне вінтоў. Стылае мора за акном і ў ім, як адбіткі месяцаў (чырвоных, заходніх) — адбіткі лямпаў у шкле. Таму месяцы квадратныя.

— Пакажыце мне квадратныя грудзі.

На карме

Сонца ўжо няма, і таму мора святлейшае за неба. Ля кармы цёмнае, далей — светла-зялёнае піва. Ідэя шарападобнасці зямлі толькі так і магла з’явіцца (управа — наперад — улева).

Далей — срэбра і над тым срэбрам чорныя цені чаек (сочаць рыбу, ускінутую вінтом).

Мыецца за кармой швабра, як пачварны, вялізны скат (паклаў блакнот на кнехт, і адразу стала лягчэй, і почырк іншы).

Ноч. Апошнія блакітныя водбліскі захаду. На цёмна-сінім. І швабра, што, як пачвара, не стамляецца даганяць карму карабля. І не дагоніць.

Ух! Якая ж у ёй ярасць! Як яна хоча наздагнаць, пажэрці, ухапіць хаця б.

4 чэрвеня.

Адкрытае мора. Мора і мора. Малочна-аквамарынавы колер узбаламучанай вінтом вады.

¹ Дацкі фарфор — фарфор Дацкай каралеўскай фарфаравай мануфактуры «Royal Copenhagen», заснаванай у 1775 г. Найбольш вядомы твор — парадны сервіз «Flora Danica», заказаны дацкім каралём у якасці падарунка Кацярыне Другой.

² «Чорныя вочы» — вытрыманае мацаванае чырвонае віно з вінаграду гатунку «Кабернэ Савіньён».

Падыход да Севастопаля. Старажавікі ў моры. А здагадацца можна было яшчэ здалёк: выплыла і пагрузілася субмарына.

Марская, з прахалодцай, драйка палубы (патокі вады са шланга загналі ў каюту).

— Памажы!

— Што? Дзе? Каго забілі?

Спрэчка аб тыпах праходзячых ваенных караблёў.

Фатаграфую праз ілюмінатар.

— Што, ужо вярбуюць, ужо вярбуюць?

— Там боны³ адкрываюцца ў 8 ці ў 7?

— Калі ім уздумаецца, тады яны і адкрываюць.

Старыя парослыя кіпарысамі фарты, аб якія разбіваецца мора, зялёнае паблізу, дымна-сіняе наводдаль. Разбіваецца і разбіваецца. Ля падножжа — выбухамі. А там далёкія-далёкія белыя барашкі.

Аркестр маракоў сустракае. Бравурная музыка. Як усё ж здорава, нягледзячы на тое, што такое дзеля вайны. Пакінуць, нават калі не будзе войнаў, — абавязкова трэба, проста каб музыка, салюты, караблі.

24 чалавекі, дырыжор — 25^м.

5 чэрвеня.

Падыход да Ялты.

Ялта ў лёгкай імгле. Да чаго ж я люблю гэтыя горы.

Падбіраюцца да вяршынь. Які гэта будзе жах, калі хмарачосы ўзнікнуць на Яйле. Як будзе шкада чэхаўскай Ялты⁴.

Ялта. Пальмы пад ветрам гадаюць на картах: водзяць веерам па вееры.

³ Боны — у 1964—1988 гг. чэкі, якія выдаліся замест валюты савецкім грамадзянам, якія працавалі за мяжой. Тут маюцца на ўвазе ўстановы, дзе можна было рэалізаваць боны.

⁴ Рускі пісьменнік А. П. Чэхаў (1860—1904) пабудаваў у Ялце дом і правёў там апошнія 6 гадоў жыцця. Дом захоўваецца як музей.

Да 75-гогддзя

ЯЎГЕНІІ ЯНІШЧЫЦ

Тамара Аўсяннікава

«Не разгубіць святла і веры...»

Час імклівы. Трыццаць пяць гадоў няма з намі Жэні Янішчыц — паэта болю, любові і святла. Яе боль быў «на вышыні святла», яе любоў была безумоўнай. Жэня Янішчыц народжана паэтам, жыла як паэт і пайшла з жыцця па няпісаных паэтычных законах. Чаму так атрымалася, вядома толькі ёй адной, а мо і ёй было невядома...

У юбілейны год паэткі вядзецца падрыхтоўка матэрыялаў для апошняга тома чатырохтомнага выдання: «Яўгенія Янішчыц: творы, жыццёпіс, каментарый» (уклад. С. У. Калядка, Т. П. Аўсяннікава). Том будзе цікавым і насычаным. У яго ўвойдуць публіцыстычныя і крытычныя артыкулы, рэцэнзіі, выступленні, эпістальярная спадчына (больш чым дзвесце лістоў, больш за сотню дарчых надпісаў), а таксама ўспаміны і бібліяграфія.

Лісты і дарчыя надпісы даюць магчымасць вызначыць кола людзей, з якімі Яўгенія Янішчыц ліставалася, каму прэзентавала свае кнігі, убачыць яе адносіны да іх. Тут мы сустрэнем як вядомыя імёны пісьменнікаў, так і імёны, якія шырокаму колу чытачоў нічога пра іх не скажуць, але яны былі дарагімі для самой паэткі.

Безумоўна, эпістальярная спадчына сабрана не ўся. Самая вялікая перапіска Яўгеніі Янішчыц атрымалася з Сяргеем Панізікам — 72 лісты. У аўтара гэтых радкоў захавалася 20 лістоў і 6 паштовак. Да Еўдакіі Лось мы маем 14 лістоў, да Ніны Мацяш — 7 лістоў, 7 паштовак, да Ларысы Геніюш — 8 лістоў і 4 паштоўкі. Вялікая перапіска ў школьныя гады была з Мікалаем Панасюком — 35 лістоў, але захавалася толькі 5.

Найбольшая колькасць дарчых надпісаў выяўлена на кнізе «Пара любові і жалю» — 24, за ёй ідзе «Каліна зімы» — 17. Зборнік выбранага «У шуме жытняга святла» (апошняя прыжыццёвая кніга) падпісаны Т. А. Кароль і Жуковічам.

«Мілай Таццяне Афанасьеўне Кароль з вялікай падзякай і з пажаданнем здароўя, шчасця, поспехаў і доўгіх год жыцця! Яўгенія Янішчыц. Мінск, 5.X.1988 г.»

Хто такая Таццяна Афанасьеўна Кароль, высветліць не ўдалося. Па якой прычыне кніга адрасату не была ўручана — невядома. Яна захоўваецца ў архіве сына паэткі, Андрэя Янішчыца.

«Дарагім Васілю і Веры з самымі светлымі пачуццямі, з удзячнасцю за блізкае святло і цеплыню. Пospехаў у паэзіі, моцнага здароўя, шчасця ўсёй сям’і!

Шчыра

і па-зямляцку

Жэня Янішчыц.

28.X.1988».

Пакуль не знойдзена іншых, гэтыя два дарчыя надпісы можам лічыць апошнімі. 1988 годам зафіксаваны яшчэ два — Янусю Мальцу на кнігах «Каліна зімы» і «Пара любові і жалю», прэзентаваныя яму 25 ліпеня.

На кнігу «Спросі у чебреца» ў перакладзе Рымы Казакавай маем толькі тры дарчыя надпісы: Анатолю Бутэвічу, Сяргею Законнікаву, Браніславу Спрычану. Дарчы надпіс Законнікаву — красамоўная ілюстрацыя адносін Янішчыц да адрасата, да перакладу і не толькі:

«Свет-Ивановичу — другу Сереже — некоторые записи в этой книжке подытоже, — хоть и сумняшеся, но! — че ли? — нам ли просить музыку у виолончели! Да сотворится несотворенное.

Жэня Янішчыц. Мінск, сентябрь, 1985 г.»

На першую кнігу «Снежныя грамніцы» знойдзена 15 дарчых надпісаў. Ніл Гілевіч, аднакурсніца Тамара Каленікава і Таісія Дзевялтоўская атрымалі кнігу 12 лістапада 1970 года; Генадзь Бураўкін — 15; Васіль Зуёнак — 19; аднакурсніца Тамара Краўчанка (Аўсяннікава), Лідзія Корбут, Яніна Макарэвіч — 20; Браніслаў Спрычан — 23 лістапада; 1 снежня 1970 года кніга была

падпісана Вадзіму Спрынчану, а 16 — Анатолю Бутэвічу.

Самымі ўлюбёнымі адрасатамі Яўгеніі Янішчыц можна назваць Ніла Гілевіча, Браніслава Спрынчана, Сяргея Законнікава, Анатоля Бутэвіча і Тамару Аўсяннікаву, якія атрымалі па пяць дарчых надпісаў на кнігах. Генадзь Бураўкін, Васіль Быкаў, Фёдар Цудзіла — па чатыры. Іван Бурсаў, Юрка Голуб, Васіль Зуёнак, Вадзім Спрынчан, Раіса Ганчарык (аднакласніца) — па тры.

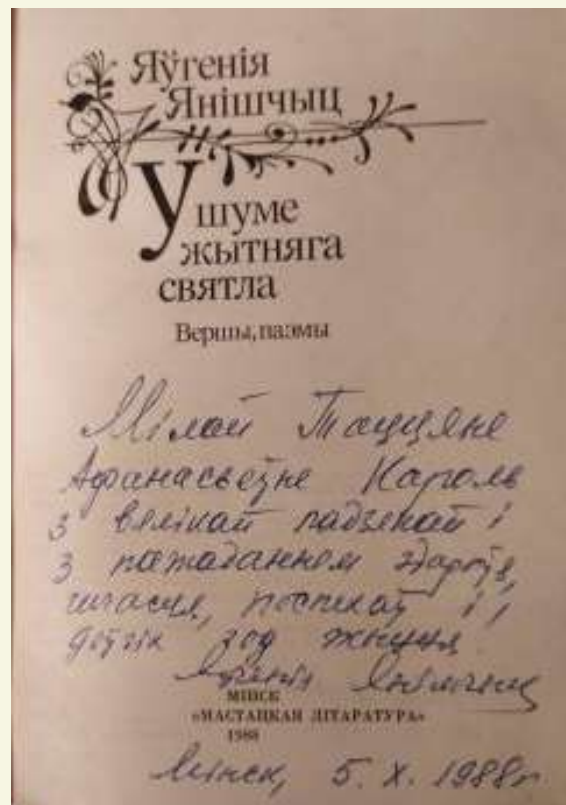
У дарчых надпісах Янішчыц выказвае словы ўдзячнасці і пажаданні. У першую чаргу — школьным настаўнікам, такім як **А. М. Грэчка (1923—1998)**, які выкладаў беларускую мову і літаратуру ў Мерчыцкай васьмігадовай школе: «Майму настаўніку Аркадзю Міронавічу, што зараніў у душу маю зерне залатой паэзіі. З любоўю Ж. Янішчыц. 21.VI.67 г.»; **Ф. Ф. Цудзіла (1936—1998)**, настаўнік рускай мовы і літаратуры Парэцкай сярэдняй школы, любімы настаўнік: «Дарагому Фёдару Фёдаравічу, майму нязменнаму выдатнаму настаўніку з пажаданнем шчасця, святла, поспехаў. Ваша Жэня Янішчыц. 24.VII.1978 г.».

Жэні пашанцавала. Фёдар Фёдаравіч — таленавіты педагог, высакародны чалавек. Ён вучыўся разам з Уладзімірам Калеснікам, сябраваў з ім. У. Калеснік і Я. Брыль прыязджалі да Ф. Цудзілы на рыбалку. Жыў Фёдар Фёдаравіч літаратурай, клопатамі школы, клопатамі пра вучняў і пра маці. Сваёй сям'і ў яго не было. Школьная бібліятэка выпісвала ўсе літаратурныя перыядычныя выданні. Першым чытаў Фёдар Фёдаравіч, за ім — Жэня Янішчыц.

Шчырую ўдзячнасць выказвае аўтарка паэтам старэйшага пакалення:

Г. М. Бураўкіну, які ў 1965 г. пісаў прадмову да вершаў, што друкаваліся ў «ЛіМе», які рэдагаваў яе першую кнігу «Снежныя грамніцы»: «Дарагому Генадзю Мікалаевічу, настаўніку майму і рэдактару кніжкі, якой не было, якая ёсць і якая яшчэ павінна быць. З прыязнасцю, перад чыёй чуласцю, сардэчнасцю, талентам нізка схіляю галаву. Ваша Жэня Янішчыц. Мінск, 15.XI.1970 г.»;

Н. С. Гілевічу, з якім паэтка яшчэ школьніцай перапісвалася: «Дарагі Ніл Ся-

мёнавіч, сардэчнае дзякуй Вам за крылы, без якіх немагчымы ўзлёт. Хай вечна бруіцца тая светлая крынічанька, адкуль выцякае Ваша цудоўная паэзія. Заўсёды Ваша вучаніца Жэня Янішчыц. Мінск, 8.X.1974 г.»;

П. Е. Панчанку, творчыя і чалавечыя якасці якога высока цаніла: «Глыбокапаважанаму настаўніку маладых, дарагому Пімену Емяльянавічу з глыбокай удзячнасцю за цудоўную Паэзію, сапраўдныя ўрокі Лірыкі і майстэрства — з найлепшымі пажаданнямі

ДАЯНА ЛАЗАРАВІЧ

ЧАРГОВАЯ КНІГА ПРАФЕСАРА ІВАНА ЧАРОТЫ НА СЕРБСКАЙ МОВЕ

(Иван А. ЧАРОТА: ВИДИЦИ ЈЕДНОГ БЕЛО-РУСА — БЕЛОСРБИНА / Превела с белоруског Даяна Лазаревіч.— Београд: Институт за политичке студије, 2023).

Бялградскі Інстытут палітычных даследаванняў нядаўна звярнуў на сябе ўвагу кнігай, якая, не будучы тыповай для яго выдавецкіх спраў, у многіх выклікала цікавасць. А перш за ўсё назвай — «Далягляды беларуса-беласерба». Аўтар — Іван Чарота.

Калі нават вельмі коратка анансаваць выданне, усё роўна немагчыма не спыніцца на ўжытым слове «беласерб». Паколькі яно вынесена ў заглавак, значыць, сэнс яму нададзены ключавы, апорны. З іншага боку, да агульнаўжывальнага, слоўнікавага яно не належыць, а ўяўляе сабою наватвор — своеасаблівы і ў той жа час зместава досыць празрысты. Да таго ж значэнне яго ў адным з апублікаваных тут матэрыялаў даходліва растлумачана. Аўтар кнігі, аказваецца, такое паняцце ўжо многія гады выкарыстоўвае, калі адзначае той стан чалавека, тую светапоглядную пазіцыю, калі беларускасць з сербскасцю натуральна паяднаныя да зліцця, непадзельнасці. А ўласціва тое, перш за ўсё, натуре самога Івана Аляксеевіча Чароты — беларускага навукоўца, пісьменніка і перакладчыка, прызнанага прафесара-славіста, акадэміка Сербскай акадэміі навук і мастацтваў.

Выданне, пра якое ідзе гаворка, прымеркавана да 70-годдзя аўтара. Асноўны змест кнігі складаюць чатыры раздзелы: «Беларускае мастацкае слова», «Нацыянальная свядомасць беларусаў», «Беларуска-сербскія сувязі ў гісторыі», «Сербскія мыслары, з'яднаныя з Беларуссю». Галоўнае жаданне акадэміка Чароты — каб сваяцтва беларускага і сербскага народаў не заставалася на ўзроўні дзяжурных дэкламацый, а ўсведамлялася пасродкам гістарычных ведаў і замацоўвалася рэальнай сучаснай практыкай. Карацей кажучы, з чытачом вядзецца ўдумлівае, заклапочанае абмеркаванне сур'ёзных праблем і задач.

Названыя раздзелы з грунтоўнымі артыкуламі дапоўненыя матэрыяламі ўласна юбілейнага характару. Акрамя гэтага ў кнігу ўключана досыць унушальная нізка выказванняў вядомых сербскіх пісьменнікаў і навукоўцаў пра беларускага калегу, які 50 гадоў свайго жыцця прысвяціў Сербіі і сербам, а таксама яго славесны і фатаграфічны жыццяпіс. Інфармацыі тут няма, і датычыцца яна не толькі шматдзесяцігадовага ахвярнага сербалюбства прафесара Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, акадэміка Сербскай акадэміі навук Івана Аляксеевіча Чароты.

Сам ён, дарэчы, зусім не схільны выхваляцца сваімі заслугамі і ўзнагаро-

дамі, атрыманымі і ад Праваслаўнай Царквы, і ад свецкіх улад трох дзяржаў — Сербіі, Беларусі, Расійскай Федэрацыі. Так, ён адзіны ў сваёй айчыне двойчы ўдастоены прэміі «За духоўнае адраджэнне» (першы раз персанальна — 2003 г., другі ў складзе калектыву — 2019 г.); з'яўляецца лаўрэатам такіх высокастатусных узнагарод, як Міжнародная прэмія імя князя Канстанціна Астрожскага (Польшча, 1999), Міжнародная прэмія імя Фёдара Дастаеўскага (Сербія, 2007), Міжнародная літаратурная прэмія «Багародзіца Траеручыца» (Сербскі фонд Іванкі Мілошавіч) (Чыкага, ЗША, 2011), Міжнародная літаратурная прэмія імя Радэ Драінца (Сербія, 2014), Міжнародная прэмія Фонда Карычаў (Сербія, 2014). Уладальнік шматлікіх ордэнаў і медалёў.

Каб зразумець, як да выдання такой кнігі ставяцца ў Сербіі, звернемся да меркавання прафесара Зорана Мілошавіча, які выконвае абавязкі дырэктара Інстытута палітычных даследаванняў: «Дагэтуль беларуская думка даволі сціпла прысутнічала ў сербскай паліталагічнай прасторы, пра яе ўвогуле мала ведалі і рэдка згадвалі. Таму выдадзеная кніга прафесара Чароты з'яўляецца наватарскай у сербска-беларускім узаемапазнанні. А дзякуючы таму, што яна ахоплівае практычна ўсе важнейшыя аспекты, якія датычацца ведаў пра беларускую культуру і нацыянальную свядомасць, а таксама гістарычных і сучасных узаемных кантактаў, то яе значэнне трэба разглядаць у плане пажаданай актывізацыі адносін паміж двума брацкімі народамі, якія мелі падобныя гістарычныя лёсы. <...> Значэнне і рэальны патэнцыял кнігі І. А. Чароты выявіцца толькі ў будучыні, аднак і цяпер відавочна, што яна стварыла і будзе заставацца вызначальным грунтам для спецыялістаў па розных пытаннях сувязяў Беларусі і Сербіі».

З гэтым нельга не пагадзіцца. І варта толькі парадавацца, што адбыўся чарговы значны кантакт у літаратурных стасунках нашых народаў.

«Абуджаюцца словы...»

Гойка Джога

(1940 г. н.)

Рагатыя літары

Запознены адказ

на «пытанне чытача» Васка Попы

Вытрасеныя з рукава,
з чыёйсьці пустой галавы,
з птушыных мазгоў,
з нагавіц камара закаханага,

па белай паперы туляюцца,
потым у шэрагі строяцца,
чаўкаюць і штурхаюцца —
гуляюць у сваю гульню
з мудрагельнымі правіламі.

Нібы зязюльчыны яйкі,
нібы шрот на ваўкоў,
нібы каменьчыкі дробныя,
нібы знахарскі боб,
толькі чорны і з рожкамі.

Без вачэй, а бачаць тое,
што не бачна нікому.
Без вушэй, а чуюць тое,
што не чутно нікому.
Без вуснаў, а кажучь тое,
што не вядома нікому.

І ніхто не ведае, як гэта.

Пра нешта шэпчуцца,
некуды пазіраюць,
да нечага прыслухоўваюцца,
хоць з выгляду глухія,
нямыя і сляпыя.

Як быццам замах рыхтуюць,
уціраючыся ў давер, і шлюць
камусьці тайныя весткі
на мове сваёй таемнай.
Кожны чытае па-свойму.

МУЗЕЙНАЯ ГАСЦЁЎНЯ

МІКОЛА ТРУС

З акадэмічных будняў
1920–1930-х гг.

Гісторыя Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, якая сёлета адзначае сваё 95-годдзе, дэталёва прадстаўлена на розных узроўнях рэпрэзентацыі і сучаснага асэнсавання: этапы станаўлення і асноўныя дасягненні структурных падраздзяленняў, вехавыя падзеі, навуковыя школы, выдатныя вучоныя і інш. Пры такім агромністым масіве інфармацыі вельмі цяжка прэтэндаваць у асобным артыкуле на нешта адметнае.

І ўсё ж адмысловы музейны фармат дае такую магчымасць: закрануць асобныя эпізоды, паўсядзённасць акадэмічных клопатаў даваеннага перыяду на ўзроўні персаналій, асобных сюжэтных ліній чалавечых лёсаў. Задача не з лёгкіх, калі мець на ўвазе страчанасць шматлікіх архіўных збораў у гады ліхалецця, а таксама працяглую ў часе факусіроўку ўвагі на асабліва важным, вехавым, а не будзённым і ледзь не прыватным жыцці.

Ад самага пачатку свайго існавання вядучая навуковая ўстанова рэспублікі мела назву, адрозную ад сучаснай, — Беларуская акадэмія навук (БАН). Перада мной някідкая палоска паперы з таго часу (тут і далей захоўваецца правапіс арыгінала): «Выпіска з пратаколу № 37 паседжання Прэзідыума БАН ад 10 лістапада 1929 г.». У невялікім, цудам ацалелым архіўным дакуменце-працаўніку паведамляецца пра адзін з пунктаў парадку дня:

«Слухалі: Аб прызначэнні на штатныя пасады аспірантаў.

Рыгор Мурашка, Мікола Аляхновіч, Пятрусь Броўка. 1930 г.

Пастанавілі: Тав. Аляхновіча залічыць на пасаду аспіранта па катэдры беларускае літаратуры. Зарплату выплачваць з моманту яго фактычнай працы ў БАН у якасці аспіранта».

Гаворка не толькі пра біяграфічны эпізод літаратурнага крытыка Міколы Аляхновіча (1903—1959), але і пра гісторыю арганізацыі навуковай працы, падрыхтоўкі кадраў вышэйшай кваліфікацыі. Сёння існаванне кафедра звязваецца з ВНУ, аспірантура — не з пасадай (працай), а з навучаннем, ступенню атрымання кваліфікацыі. У дачыненні да названага М. Аляхновіча архіўны дакумент дазваляе пераглядзець час яго знаходжання ў аспірантуры; паводле існуючых біяграм, гэта 1930—1932 гг., але выписка з пратакола Прэзідыума Беларускай акадэміі навук сведчыць ранейшую дату: 10 лістапада 1929 г.

Пропуск № 952, выдадзены 1 сакавіка 1930 г., гаворыць пра тое, што М. Аляхновічу, члену КП(б)Б (ячэйка Беларускай акадэміі навук), было дадзена «права наведвання чытальні і габінэту Дому Камасьветы».

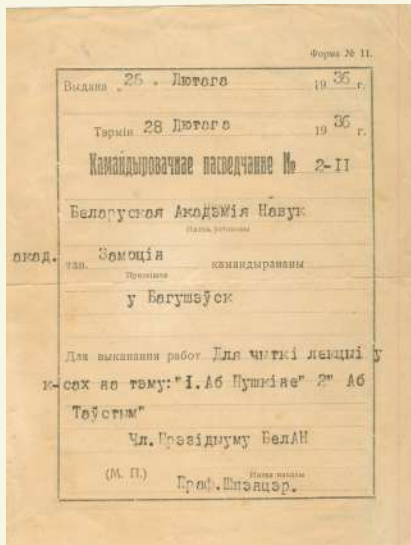
Зазірнуць у вочы мінуламу часу і яго дзейным асобам дазваляе здымак 1930 года, на якім зафіксаваны Рыгор Мурашка, Мікола Аляхновіч і Пятрусь Броўка. На адваротным баку верш-прысвячэнне «Рыгору Мурашку»:

Паэтам быць — агонь паліць...
За кожнай цэглай верш давай!
Каму нас у творчасці страшыць!
Р. С. Хай проста, здорава і моцна.

Пятрусь Броўка. 10/V—30 г.

Пасведчанне асобы Ілары Барашкі. 1931 г.

Камандыровачнае пасведчанне акадэміка Івана Замоціна. 1936 г.

Яшчэ адзін творца, які імкнуўся стаць на перспектыўны навуковы шлях, — пісьменнік, кінадраматург, перакладчык Ілары Барашка (1905—1968), таксама аспірант БАН. Пра гэта сведчыць афіцыйны дакумент — «Сталае пасведчаньне асобы», выдадзены 19 студзеня 1931 года.

Пасведчанне члена-карэспандэнта АН БССР Міхася Лынькова. 1943 г.

Міхась Лынькоў (1899—1975), сябра І. Барашкі і калега па пяры, быў асабліва паспяховым на гэтай ніве: 15 кастрычніка 1936 г. абраны членам-карэспандэнтам Акадэміі навук БССР.

Пад эгідай вядучай навуковай установы рэспублікі выйшлі многія працы акадэміка Івана Замоціна (1873—1942): «Творчы шлях А. С. Серафімовіча» (1933), «40 год літаратурнай і грамадскай дзейнасці М. Горкага» (1933), «А. С. Пушкін: нарыс жыцця і творчасці» (1937) і інш. Але праца прызнанага вучонага не абмяжоўвалася акадэмічнымі кабінетамі і ўніверсітэцкімі аўдыторыямі. Для акадэміка І. Замоціна першыя месяцы 1936 года пачыналіся з паездак па рэгіёнах. Паводле сціплага па сваёй фактуры, але тым не менш унікальнага дакумента — «Камандыровачнага пасведчання», выдадзенага 25 лютага, выбітны навуковец быў накіраваны ў мястэчка Багушэўск (у той час раённы цэнтр, сёння гарадскі пасёлак у Сенненскім раёне Віцебскай вобласці) «для чыткі лекцыі у к-сах (калгасах? — М. Т.) на тэму: 1 “Аб Пушкіне”, 2 “Аб Таўстым”...»

Падборку цікавостак з акадэмічных будняў 1920—1930-х гг. можна працягваць, але перад кожным архіўным дакументам варта прыпыніцца, задумацца. За кожным з іх не толькі адметная жыццёвінка ва ўспрыманні мінулага, але і пагручасты чалавечы лёс, здзейснасць і няздзейснасць планаў і спадзяванняў.

Матэрыялы з фондаў Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры

ЮБІЛЕІ

ІГАР ЗАПРУДСКІ

У пошуках этнічнай адметнасці:

Да 200-годдзя
з нараджэння
багаслова, празаіка
і фалькларыста
Паўла Шпілеўскага¹

Возьмем у рукі славыты «Слоўнік беларускіх псеўданімаў» Янкі Саламевіча. На адпаведнай старонцы чытаем: «Шпілеўскі Павел Міхайлавіч [31.10 (12.11). 1823 — 17 (29). 10.1861]. Псеўд.: 1) Барон Икс; 2) Древлянский, П.; 3) Древлянский, П. М.; 4) Знакомый человек» (с. 204). Ужо гэтая кароткая даведачная інфармацыя дае падставы для роздумаў. Па-першае, Шпілеўскі пражыў сакральныя для многіх 37 гадоў. Па-другое, псеўданімы Барон Икс і Знакомый человек успрымаюцца ў антанімічным проціпастаўленні: хтосьці тытулаваны, таямнічы, невядомы і нехта свойскі, звычайны, непрыветны, паспаліты. Дарэчы, такая, вобразна кажучы, дывергенцыя, своеасаблівае разыходжанне прыкмет і характарыстык, якія адносяцца да адной і той жа асобы, стварылі цяжкасці ў асэнсаванні месца і ролі гэтага дзеяча культуры ў гісторыі айчыннага прыгожага пісьменства. Ён прызнаны сёння як празаік, драматург, публіцыст, этнограф, фалькларыст, тэатральны крытык, журналіст, і ў той жа час мы мала ведаем пра факты, якія, так сказаць, адлюстроўваюць яго ўнутраную біяграфію, асабістае жыццё.

¹ Дакументальна-мастацкай біяграфіі Паўла Шпілеўскага прысвечана апавяданне Надзеі Скрыпнік «Новы чалавек», надрукаванае ў 6-м нумары «Малодосці» за 2023 год. З ім таксама можна пазнаёміцца ў электроннай бібліятэцы БДУ.

Нам вядома, што Шпілеўскі вучыўся ў Слуцкім духоўным вучылішчы, скончыў Мінскую духоўную семінарыю (1843), а пасля заканчэння Санкт-Пецярбургскай духоўнай акадэміі (1847) атрымаў ступень кандыдата багаслоўя. Аднак, адмовіўшыся ад духоўнай кар'еры, даследуючы і папулярызуючы міфалогію, фальклор, этнаграфію і гісторыю Беларусі, ён настойліва абгрунтоўваў ідэі гістарычнай выключнасці беларускага народа і адметнасці шляхоў яго развіцця ў славянскай супольнасці. Гісторык беларускай фалькларыстыкі Іван Цішчанка пісаў: «Беларусь ён (Шпілеўскі.— І. З.) называў «сталіцай старажытнасцей славянарускай міфалогіі; там пачатак усіх язычніцкіх вераванняў продкаў нашых». Нават паходжанне слова «ваўкалак» ён лічыў з'явай чыста беларускай і самі паданні пра ваўкалакаў, сцвярджаў, узніклі ўпершыню ў Беларусі, а «пасля ўжо прышчапіліся да іншых суседніх славянскіх плямён»».

Хоць творчую спадчыну Шпілеўскага даследавалі і ў пэўнай ступені прапагандавалі такія вучоныя, як Аляксандр Пыпін, Яўхім Карскі, Максім Гарэцкі, Сцяпан Аляксандравіч, Генадзь Кісялёў, Адам Мальдзіс, Віктар Каваленка і інш., у гуманітарыстыцы савецкага перыяду гэтага сына праваслаўнага святара і багаслова прынята было досыць жорстка крытыкаваць — за кансерватыўнасць і нават рэакцыйнасць светапогляду, за непрыветны

МАСТАЦТВА

ЯСЕНІЯ АЛЯКСЕЕВА

«Навальніца» —
маладым,
ці Як утапіцца
ў жабніку

Як зацікавіць сярэднестатыстычнага школьніка класічным творам, ды да таго ж — п'есаі? Ужо доўгія гады ў выкладчыкаў ёсць правераны спосаб: адвесці вучняў на спектакль і спадзявацца, што рэжысёр, акцёры і ўсе датычныя змогуць захапіць маладое пакаленне, даказаць яму, што тэксты, напісаныя больш за сто пяцьдзясят гадоў таму, могуць быць актуальнымі.

Тэатр юнага глядача славіцца сваімі пастаноўкамі па класічных творах беларускай і рускай літаратуры. «Майстар і Маргарыта», «Ганна Карэніна», «Альпы. Сорак першы», «Дзікае паляванне караля Стаха» — большасць мінскіх школьнікаў старэйшых класаў бачылі хоць адзін з гэтых спектакляў.

INSTAGRAM і рэальнасць

«Навальніца» — кастрычніцкая прэм'ера, якая гучна ўзарвала сацыяльныя сеткі сваёй незвычайнай сцэнаграфіяй. У апошні час на беларускай тэатральнай сцэне відавочна прасочваецца трэнд: перавага знешняга над унутраным. Амаль няма новых п'ес, затое новыя твары і новыя сцэнічныя рашэнні адцягваюць на сябе

ўсю ўвагу. У асобных момантах пастановак так і чуецца заклік: «Ну ж, даставайце тэлефоны, здымайце, здымайце, вунь як прыгожа!»

У Тэатры юнага глядача гэтае пажаданне агучылі прама: пасля трэцяга званка таямнічы голас папрасіў прысутных запісваць відэа. Галоўнае — не перашкаджаць астатнім. Гэта першы тэатр Мінска, у якім менавіта такое папярэджанне. Нядзіўна: юную аўдыторыю трэба прыцягваць любымі спосабамі, трэба станавіцца не проста трэндавымі — экстравагантнымі.

Пра «Навальніцу» казалі яшчэ да прэм'еры. Чакалі ліўняў, бур, унутранага надрыву... Перад спектаклем усхвалявана перагаворваліся настаўніцы старэйшых класаў: «Ну гэта ім спадабаецца, дакладна спадабаецца!» Дзеці гаманілі, больш пераборлівая публіка дзялілася чаканнямі, а сцэна вабіла глыбокай чарнатой.

Глядзельная зала замерла ў прадчуванні. Разгарнуліся кулісы.

Прыгажосць і пачварнасць

Кацярына — гераіня неадназначная. Нямаюць школьнікаў і выкладчыкаў пасварылася, адстойваючы свой пункт гледжання. Для кагосьці яна, як і Наташа Рацова, пяшчотная душа і ідэальная жанчына. Для іншых — сумніўная дама сумніўных нормаў. Які б век ні быў, змяняць мужам усё ж застаецца ўчынкам, годным асуджэння. Менавіта таму роля Кацярыны такая жаданая для актораў. Яна цікавая, яркая, гаротная, вельмі складаная. У першы дзень прэм'еры яе выканала Кацярына Крылова. Яна ўжо грала «класічную» ролю ў спектаклі «Жэня + Таня = Каханне» паводле рамана ў вершах «Яўген Анегін». Сам тыпаж яе вельмі падыходзіць пад далікатных панаек. Бялявыя валасы, правільныя рысы твару, вытанчаная фігура — усё гэта нібы падштурхоўвае: ну ж, ідзі па пратаптанай дарожцы. Але Кацярына не стала.

Яе гераіня мяняецца. Яна амаль чароўна прыгожая спачатку, але з часам, з кожным новым эпизодам, нешта ў яе абліччы становіцца ўсё больш і больш няправіль-